
ENSENYAT PUJOL, Gabriel (2022). *Fuster i els mallorquins. El debat identitari a la Mallorca tardofranquista*. València: Tres i Quatre, 406 p.

Miquel Barceló Perelló (1939-2013) comentava lúcidament en una de les seves últimes entrevistes (*L'Avenç*, núm. 393, setembre de 2013): «Les conquestes catalanes de Mallorca i de València tenen la susceptibilitat d'alterar el guió de la irreversible unitat espanyola. Faltava, però, un ordre mental que ho fes possible. I aquí és on entra Joan Fuster». Una persona que ha llegit i reflexionat sobre l'obra de Joan Fuster és Gabriel Pujol Ensenyat. Partint del seu llegat, en particular, de *Nosaltres, els valencians* (1962), l'autor convida el lector a reflexionar, amb rigor acadèmic i prosa amena, sobre què és la mallorquinitat als segles xx i xxi. En efecte, el seu valor s'ha reconegut en ser l'obra guanyadora de la cinquantesima edició dels Premis d'Octubre (2021). És un text valent d'un medievalista que demostra que es pot fer un llibre solvent sortint de la seva especialització acadèmica.

L'obra està notablement documentada, malgrat que no hi ha notes a peu de pàgina ja que no és una monografia d'investigació històrica, un gènere, altrament, poc fusterià. L'autor ha consultat els fons

d'hemeroteca de nombrosos periòdics i revistes, especialment illencs, però també catalans, valencians i espanyols. També ha fet servir força fonts orals: a tall d'exemple, les de Climent Garau, Josep Maria Llompart i Miquel Fullana. Per concloure, les vivències personals de l'autor són part del material per escriure el text.

El llibre és un assaig que convida el lector a conèixer un tema cabdal no analitzat fins ara: les polèmiques lingüístiques i socioculturals que se succeïren a l'illa de Mallorca en una època de monumentals transformacions econòmiques i socials activades pel turisme i la immigració. No és aquesta una temàtica oblidada, ni silenciosa, ni fora de disputes avui en dia a Mallorca. Per això, el present treball té una gran actualitat i s'emmarca dins les publicacions i els actes realitzats dins l'Any Joan Fuster (2022).

Acuradament editat, el llibre consta d'un pròleg d'Antoni Furió, una introducció, deu capítols, un epíleg i un apartat de fonts i bibliografia. El pròleg d'Antoni Furió és breu i de grata lectura. Aporta un context històric que situa l'obra de Pujol Ensenyat dins la recepció i repercussió de l'obra de Fuster a les Balears (1962-actualitat). A més, fonamenta per què és necessària la seva lectura, en omplir un buit historiogràfic, el de la història dels debats i polèmiques,

algunes força incendiàries, que sorgiren arran de la publicació de *Nosaltres, els valencians* a Mallorca, entre altres assaigs, publicacions a diaris i revistes de Fuster a la dècada de 1960.

Els capítols tracten especialment les polèmiques de la dècada 1962-1972. Aquestes són si és el poble mallorquí una singularitat històrica vinculada fraternalment o deslligada de Catalunya, si els illencs volem o no volem formar part dels Països Catalans proposats per Fuster, la polèmica goneïlla, quin lloc ocupa, cabdal o oblidable, la dominació islàmica a la història de les Illes Balears i, finalment, quina identitat o identitats tenen els xuetes. Malgrat que s'ocupa sobretot d'analitzar la història els darrers anys del franquisme, es fan connexions fins a l'actualitat.

Els capítols es poden llegir sense cap ordre establert, malgrat que se'n recomana la lectura seguida per establir fàcilment les relacions dels personatges i entre ells. Així doncs, Josep Melià, Lorenzo Villalonga, Guillem Frontera, Aina Moll i Josep Zaforteza, aquest darrer el més probable home darrere l'anònim i sempre polèmic Pep Gonella, són sols alguns exemples de personatges presents al llarg dels capítols, en participar activament en els diversos debats, des de posicions que van del convençut catalanisme al combatiu anticatalanisme.

L'epíleg ofereix idees fonamentals del llibre, tot i assenyalar que les temàtiques tractades són obertes i no es vol tancar-les, sinó que es voldria que el treball fos espurna de més literatura especialitzada sobre la temàtica tractada. L'acabament del llibre és amb fonts i bibliografia succinta.

L'obra de Pujol Ensenyat continua la història de les identitats mallorquines iniciada per Antoni Mas Forners i Pere Sales Vives. *Llengua, Terra, Pàtria i Nació: l'evolució de la consciència lingüística i etnocultural entre els cristians de l'illa de Mallorca (segles XIV-XVII)* de Mas Forners analitza l'evolució històrica dels conceptes fonamentals de la identitat illenca, com ara què s'entén per mallorquí al llarg de bona part de l'època *foral*, obra que he ressenyat en aquesta revista. Altrament, *L'espanyolització de Mallorca 1808-1923* de Sales Vives estudia el complex procés de creació i consolidació d'una identitat espanyola als municipis balears durant el segle XIX i el començament del segle XX, obra de la qual he realitzat també una recensió al BSCEH. Ara, Pujol Ensenyat ofereix al seu lector una anàlisi concisa i amena del debat (de fet, és el «Debat» en majúscula) identitari a la Mallorca tardofranquista.

Nosaltres, els valencians i *Els mallorquins* són obres de plaent lectura. Seguint el camí iniciat per aquests

treballs, particularment el de Fuster, el llibre de Pujol Ensenyat és un text comprensible i llegendor. Sense ser dogmàtica ni amb voluntat de pontificar, l'obra fa gaudir i reflexionar a qui la llegeix sobre un conjunt de polèmiques entorn la identitat balear encara avui no resoltes.

Pablo José ALCOVER CATEURA
Universitat de les Illes Balears

DALMAU, FERRAN (2021). *Joan Culleré i Ibars (1916-1995). La llibertat per maleta*. Lleida: Pagès editors, 176 p.

La biografia de Joan Culleré i Ibars escrita per Ferran Dalmau és una interessant aportació bibliogràfica al petit però constant corpus d'estudis sobre l'antifranquisme i l'oposició democràtica a les terres de Ponent. Des del clàssic *L'oposició al franquisme a Lleida* (1998), d'Antonieta Jarne, fins a *El PSUC a les Terres de Lleida* (2014) de la mateixa Jarne amb Pau Juvillà, passant per la biografia *Francesc Porta Vilalta: el mirall trencat de la burgesia lleidatana* (2016), altre cop d'Antonieta Jarne i Teresa Ibars, entre d'altres. Al seu torn, Dalmau ha publicat aportacions en la línia de recerca de l'independentisme d'esquerres a la Lleida de finals

del franquisme i la transició com *ÈPOCA: l'exèrcit a l'ombra* (2010), amb Pau Juvillà, o *Fills de la vuitena: 50 anys d'esquerra independentista a l'Aran, els Pirineus i Ponent* (2019), aquest darrer amb David Sancho.

Dalmau ofereix una lectura de la història militant d'aquesta facció de l'independentisme escorada a l'extrema esquerra o l'esquerra radical (*radical left*), i on la biografia de Joan Culleré que ens ocupa parteix d'una lectura del personatge parcialment idealitzada. Que és el mateix que dir ancorada en l'ideal i, per tant, vàlida com a mirada historiogràfica honesta. Si bé és cert que sovint el lector té la sensació que dels errors se'n fan virtuts i dels fracassos aprenentatges automàtics, també ho és que des del present la trajectòria de Culleré es pot entendre com una baula més de la cadena que connecta el món polític independentista d'abans de la Guerra Civil amb el postfranquista. Tampoc és menys cert que bona part de la vida política que s'hi descriu és profundament precària —no podia ser d'una altra manera— i que els fruits que Dalmau proposa que s'han recollit de la sembra de Culleré són multicausals i no es poden atribuir només a una persona. En aquest sentit, val la pena remarcar una lectura clau del llibre com és la idea del mestratge polític de Culleré. Aquí caldria resseguir amb